

Laki sukupuolen vahvistamisesta – transihmisten oikeudet Suomessa

Iida Nordström

OPINNÄYTETYÖ
Huhtikuu 2025

Liiketalouden tutkinto-ohjelma
Juridiikka

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden tutkinto-ohjelma
Juridiikka

NORDSTRÖM, IIDA:

Laki sukupuolen vahvistamisesta – transihmisten oikeudet Suomessa

Opinnäytetyö 25 sivua
Huhtikuu 2025

Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella ja tutkia uuden sukupuolen vahvistamista koskevan lain eli translakia ihmisoikeusnäkökulmasta. Työ on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen opinnäytetyö. Työ vertaili uuden lain sekä nyt jo kumotun lain eroja ja vaikutuksia transihmisten oikeuksien toteutumiseen sekä käsiteltiin myös sukupuolenkorjausprosessin etenemistä ennen ja jälkeen lakiuudistuksen. Kielenhuollossa hyödynnettiin apuna tekoälysovellusta (OpenAI 2025).

Vuonna 2003 säädetty laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta sisälsi erinäisiä rajoituksia, kuten lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen, joka jo itsessään rikkoo kansainvälisiä ihmisoikeusstandardeja. Lisäksi kumotun lain säätelemää sukupuolenkorjausprosessia pidettiin monimutkaisena, hitaana ja leimaavana.

Uusi laki sukupuolen vahvistamisesta on jo nimeltään tätä päivää, kumotun lain nimi oli jo itsessään vanhentunut. Uusi translaki merkitsee merkittävää parannusta transihmisten oikeuksien toteutumisessa, eritoten itsemääräämisoikeuden ja sukupuoli-identiteetin tunnustamisen osalta. Vaikka lakiuudistus on edistysaskel, sen käytännön toteuttamista on edelleen seurattava, jotta varmistetaan sen tavoitteiden toteutuminen ja näin ollen transihmiset saavat tarvitsemansa tuen niin lääketieteellisessä kuin juridisessäkin prosessissa.

Työn edetessä todettiin, kuinka suuri vaikutus lakimuutoksella on pitkällä aikavälillä, vaikka yleisessä arjen keskustelussa ja sukupuolivähemmistöjen huomioidussa joudutaan tekemään vielä paljon työtä. Lopputulemaksi nähtiin lakimuutoksen oleva juuri oikea askel tässä hetkessä, jotta paitsi Suomi voi toimia suunnannäyttäjänä muille Euroopan maille myös esimerkkinä alkaa purkamaan yhteiskunnallisia, haitallisia, rakenteita, joista transsukupuoliset ihmiset kärsivät arjessaan.

Asiasanat: translaki, sukupuoli-identiteetti, lainsäädäntö, ihmisoikeudet, uudistus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree in Business Administration
Legal Studies

NORDSTRÖM, IIDA:
The Act on Gender Confirmation – the Rights of Trans People in Finland

Bachelor's thesis 25 pages
April 2025

This thesis analysed Finland's new gender recognition law, commonly referred to as the trans law, from a human rights perspective using a legal dogmatic approach. It compared the new legislation to the now-repealed 2003 law, focusing on its impact on transgender individuals' rights. The thesis also explored the gender reassignment process before and after the reform. An AI-based application (OpenAI 2025) assisted with linguistic revision.

The 2003 Act imposed several restrictions, infertility requirement, violating the international human rights standards. The process was also viewed widely as complex, time-consuming and stigmatizing.

The newly enacted law is more contemporary, in both its provisions and terminology, as the replacing the outdated title of the previous act. The reform represents a significant improvement in protecting the transgender individuals, particularly regarding self-determination and the legal gender recognition. Though the practical implementation of the law must be closely monitored to ensure that its objectives are achieved, and that sufficient support is provided both medical and legal contexts.

The study showed that the legislative reform will have a lasting impact. It is seen as both necessary and timely, positioning Finland as a European leader in gender rights and in dismantling harmful societal structures affecting transgender individuals.

Key words: trans law, gender recognition, legislative, human rights, reform

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	TUTKIMUSASETELMA.....	10
	2.1 Tutkimuskysymys	10
	2.2 Tutkimuksen tausta, tarkoitus ja oikeusdogmatiikka	10
3	TRANSIHMISTEN OIKEUDET	12
	3.1 Ihmisoikeudet.....	12
	3.2 Euroopan neuvosto	13
	3.2.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin	13
	3.2.2 Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999	13
	3.3 Euroopan unionin perusoikeuskirja.....	14
	3.4 Oikeuksien toteutuminen Euroopassa	14
	3.5 Oikeuksien toteutuminen Suomessa	16
4	LAKI SUKUPUOLEN VAHVISTAMISESTA	18
	4.1 Tausta	18
	4.2 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/56320	
	4.3 Lain vaikutukset sukupuolivähemmistöihin.....	21
	4.3.1 Ihmisoikeusjärjestöjen huomiot.....	22
	4.4 Hallituksen esitys.....	25
	4.5 Uudistuksen jälkeen	25
5	POHDINTA	28
	LÄHTEET	30

LYHENTEET JA TERMIT

translaki	Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023
kumottu translaki	Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/536
tasa-arvolaki	Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
transmies	henkilö, joka on syntymässään määritelty naiseksi, mutta myöhemmin korjannut sukupuolensa mieheksi
transnainen	henkilö, joka on syntymässään määritelty mieheksi, mutta myöhemmin korjannut sukupuolensa naiseksi
transsukupuolinen	henkilö, joka on korjannut sukupuolensa eroamaan syntymässä määritellystä sukupuolesta
transseksuaali	ks. transsukupuolinen. Vanhentunut käsite, transsukupuolisesta henkilöstä
intersukupuolinen	henkilö, jolla on syntyessään sekä naisen että miehen sukupuolisia ominaisuuksia
muunsukupuolinen	henkilö, joka ei koe olevansa nainen tai mies
cissukupuolinen	henkilö, jonka sukupuoli vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta
transfobia	transsukupuolisiin kohdistuvaa, syrjivää käytöstä
sukupuolidysforia	sukupuoliristiriidan aiheuttama paha olo
FRA	Euroopan neuvoston perusoikeusvirasto
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
EN	Euroopan neuvosto
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
CCPR	YK:n Ihmisoikeuskomitea
ECRI	Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio
SMOK	Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus

Seta Ry Seksuaalinen tasavertaisuus ry, valtakunnallinen
ihmisoikeusjärjestö
Amnesty International kansainvälinen ihmisoikeusjärjestö

1 JOHDANTO

Maailman onnellisin maa – titteli, jonka Suomi on saavuttanut jo kahdeksana vuonna peräkkäin Maailman onnellisuusraportissa (World Happiness Report). Tulokset perustuvat kansalaiskyselyyn, johon vastaa kustakin maasta noin tuhat ihmistä. (Yle. Suomi on kahdeksatta vuotta perättäin maailman onnellisin maa. 2025.) Vuonna 2025 raportin keskeisimpinä teemoina oli välittäminen ja jakaminen. (World Happiness Report. n.d.).

Sillä vastaajamäärä kussakin maassa on ollut vain tuhat ihmistä, on todettava, ettei se mittaa tarpeeksi vähemmistöjen, kuten esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen tai maahanmuuttajien asemaa yhteiskunnassamme tarpeeksi. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat transsukupuoliset, muunsukupuoliset sekä sukupuoli- ja intersukupuoliset ihmiset. Tässä tutkimuksessa keskitytään transsukupuolisiin ihmisiin.

Transsukupuolinen ihminen kokee olevansa sukupuoli- ja sukupuoliristiriidassa, jossa tämän syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa henkilön omaksi kokemaa sukupuolta. (Transsukupuolisuus. Trasek ry n.d.) Jokaisella ihmisellä tulisi olla vapaus elää sellaista elämää, minkä kukin itse omakseen kokee, sukupuoli- tai seksuaalikokemukseen katsomatta. Suomi on jo pelkästään lainsäädännöllään syrjinyt ja loukannut sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeuksia, puhumattakaan siitä, miten paljon edellä mainitut vähemmistöt kokevat häirintää ja väkivaltaa arjessaan.

Euroopan neuvoston perusoikeusvirasto (myöhemmin FRA) julkaisi vuonna 2020 maailman laajimman kyselyyn perustuvan tutkimuksen seksuaali- ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden tilanteesta Euroopassa. Kyselyyn vastasi 140 000 sateenkaariväestöön kuuluvaa ihmistä 28:sta eri maasta. FRA:n tuottaman kyselyn mukaan 40 prosenttia kyselyyn vastanneista suomalaisista on kokenut häirintää identiteettinsä vuoksi ja jopa 20 prosenttia trans- ja intersukupuolisista on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Ottaen huomioon edellisen, vuonna 2012 tuotetun kyselyn, ei yleistä kehitystä ole juuri tapahtunut. (Helsinki Pride Yhteisö. IDAHOT 17.5. vaatii lisää ääntä. 2020.)

Kevääseen 2023 asti transsukupuolisia henkilöitä säätelevä laki Suomessa kulki nimellä laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Itse nimikin on jo tovin ollut vanhentunut ja virheellinen, sillä taustalla on ollut suora käänös englannin kielen sanasta *transsexual*. Syy miksi se on virheellinen, on sen luoma vääränlainen mielikuva siitä, että transsukupuolisuus liittyisi jollain tapaa seksuaalisuuteen, vaikka tosiasiaa näin ei ole. (Trasek ry. Käsitteitä. n.d.) Lain muuttamista on vaadittu jo yli vuosikymmenen ajan muun muassa kannanottojen sekä mielenosoitusten muodossa, mutta laki on myös herättänyt kritiikkiä kansainväliselläkin tasolla, sillä laissa esitetty vaatimus pakkosterilisaatiosta on ihmisoikeuksia ja henkilön itsemääräämisoikeutta loukkaava.

Suomi on ollut Euroopan unionin jäsenmaa vuodesta 1995 lähtien ja täten sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä sopimuksia. Tämä on kirjattu Suomen perustuslain 1 §:n 3 luvussa. (PL 731/1999) Kansainvälisistä sopimuksista tämän tutkimuksen kannalta olennaisimmat ovat Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) sekä Euroopan perusoikeuskirja. Euroopan ihmisoikeussopimus on yleissopimus luotu turvaamaan ihmisoikeuksia ja ihmisten yleisvapauksia. Se takaa muun muassa jokaiselle oikeuden elämään ja oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. (EIS 63/1999) Suomen laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta on räikeästi sotinut näitä oikeuksia vastaan ja näin ollen asettanut sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset alttiiksi syrjinnälle. Vuonna 2017 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin linjasi pakkosterilisaation olevan ihmisoikeusloukkaus, mutta tämä oli Suomen translainsäädännössä vaatimuksena sukupuolenkorjausprosessissa vuoteen 2023 saakka. (Amnesty International. 2020.) Niin ikään ihmisoikeusjärjestöt, tasa-arvovaltuutetut kuin Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettukin ovat kaikki ottaneet kantaa ja antaneet lausuntoja translainsäädäntöä koskien. (Ihmisoikeuskeskus. n.d.)

Jotta Suomessa saavutetaan täydellinen tasa-arvo, on erityisen tärkeää, että lakeja muutetaan ja yhdenvertaistetaan, jokainen ihminen ja ihmisarvo huomioon ottaen. Yhdenvertaistamisella tarkoitetaan, että Suomessa jokainen henkilö olisi yhdenvertainen ja jokapäiväinen arki näyttäisi siltä kuten laissa säädetään. Lakien ja säädösten muutokset toimivat eräänlaisena suunnannäyttäjänä kohti

tasa-arvoisempaa arkea, vaikka todellisuudessa yhteiskunnallisiin rakenteellisiin muutoksiin vaaditaan vielä enemmän työtä ja aikaa.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuksen keskiössä on uusi laki sukupuolen vahvistamisesta (myöhemmin translaki) ja sen muutoksista suhteessa vanhaan, jo kumottuun lakiin, lakiin transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Lakia ja sen tuomia muutoksia tutkitaan ja pohditaan ihmisoikeusnäkökulmasta, joten keskeisenä tutkimuskysymyksenä kuinka transihmisten oikeudet toteutuivat ennen ja jälkeen lakimuutoksen.

Lisäksi tutkimuksessa käydään läpi lakimuutoksen taustaa, mitkä asiat lopulta johtivat muutoksen voimaan astumiseen ja tuodaan myös ilmi, kuinka sukupuolenkorjausprosessin menettely eteni ennen lakiuudistusta ja millä tavoin prosessi tulee uudistuksen jälkeen muuttumaan.

2.2 Tutkimuksen tausta, tarkoitus ja oikeusdogmatiikka

Suomessa on useampi laki, jotka kieltävät syrjinnän niin ikään sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (8.8.1986/609) eli tasa-arvolaissa kielletään syrjintä sukupuolen perusteella. Lain 7 §:ssä säädetään niin välitön kuin välillinenkin syrjintä sukupuolen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella. Yhdenvertaisuuslain 8 § puolestaan kieltää syrjinnän muun muassa iän, kansalaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Tämän lisäksi laki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi häirinnän, kohtuullisen mukautusten epäämisen sekä ohjeen tahi käskyn syrjiä. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 7 § 2 momentti) Myös Suomen perustuslaissa (731/1999) säädetään yhdenvertaisuudesta (PL 731/1999 6 §) sekä oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. (PL 731/1999 7 §) Etenkin jälkimmäinen lainkohta oli ristiriidassa aiemman voimassa olleen translain kanssa pakkosterilisaation vuoksi.

Suomi on lainsäädäntönsä lisäksi ollut sitoutunut Euroopan ihmisoikeussopimukseen jo vuodesta 1990, vuosi myöhemmin Euroopan

neuvostoon liittymisestä. (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin n.d.) Sopimus (63/1999) suojelee ihmisoikeuksia ja perusvapauksia ja siinä säädetään muun muassa oikeudesta elämään. (2 artikla), oikeudesta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (8 artikla) sekä syrjinnän kiellosta (14 artikla). (Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Euroopan ihmisoikeussopimus.)

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sukupuolivähemmistöjen, tarkemmin transihmisten oikeuksien toteutumisesta Suomessa ennen lakiuudistusta ja sen jälkeen. Tutkimuksella halutaan kartoittaa kokonaisvaltaisesti transihmisten oikeuksien toteutumisen tilannetta pääasiallisesti Suomessa, mutta työssä tarkastellaan myös oikeuksien toteutumista muualla Euroopassa ja vertaillaan niitä Suomen tilanteeseen.

Tutkimuksessa käytetään pääasiallisena aineistona Suomen lakia, Euroopan ihmisoikeussopimusta ja hallituksen esitystä lakiuudistuksesta. Näiden lisäksi työssä analysoidaan ja tarkastellaan eri tahojen kehotuksia lakiuudistuksesta, valtakunnallisen ihmisoikeusjärjestö Seta ry:n ja kansainvälisen ihmisoikeusjärjestö Amnesty Internationalin kommentteja ja kannanottoja aiheeseen sekä Ihmisoikeuskeskuksen selvityksiä aiheesta ja käydään dialogia omien pohdintojen kautta.

3 TRANSIHMISTEN OIKEUDET

3.1 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet kuuluvat jokaisen ihmisen perusoikeuksiin ja jokaisella ihmisellä tulisi olla samanlaiset oikeudet elää haluamaansa elämää sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, etnisyyteen ja kansalaisuuteen katsomatta. Jokaisella tulisi olla oikeus elää nauttien ihmisen perusoikeuksista, huolimatta siitä minkälainen sukupuolikokemus henkilöllä itsestään on. Näin ei kuitenkaan vielä tänä päivänä ole, vaikka pitkälle yhteiskunnassamme onkin tultu. Edelleen on lakeja, jotka rajoittavat esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksia.

Suomessa jokaisen henkilön perusoikeudet on turvattu perustuslaissa, ihmisoikeudet puolestaan kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, joihin Suomi on myös sitoutunut. (Oikeusministeriö. Perus- ja ihmisoikeudet, n.d.) Esimerkkinä perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. (PL 11.6.1999/731) Kansainvälisiä sopimuksia, joihin Suomi on sitoutunut, on muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka täytäntöönpanoa valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Suomi on niin ikään myös sitoutunut Euroopan unionin perusoikeuskirjaan, jonka ensimmäisen luvun 2:ssa ja 3 luvussa on säädetty oikeudesta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Nämä seikat huomioon ottaen Suomi on loukannut lainsäädännöllään sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.

3.2 Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto (myöhemmin EN) perustettiin vuonna 1949 ja on siten vanhin sekä laajin yhteistyöjärjestö Euroopan alueella. (Koski S. Eduskunta. Euroopan neuvosto. 2024.) Sen tehtävinä ovat demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen ylläpito ja edistäminen, mutta pääasialliseksi tehtäväksi on kuitenkin muodostunut ihmisoikeuksien suojaaminen. EN:n alaisuudessa tärkeimpiä toimielimiä ovat Euroopan ihmisoikeussopimus sekä sen täytäntöönpanoa valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. (Ihmisoikeuskeskus. Euroopan neuvosto n.d.)

3.2.1 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Euroopan neuvoston perustama ihmisoikeustuomioistuin (myöhemmin EIT) on perustettu vuonna 1959 turvaamaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen turvaamia ja takaamia oikeuksia ja vapauksia. EIT on nykyisessä muodossaan toiminut jo vuodesta 1998, eli pysyvänä ja kokopäiväisenä. (Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 350) EIT valvoo Euroopan ihmisoikeussopimukseen sitoutuneiden valtioiden velvollisuuksien täyttämistä. Tuomioistuimeen voi myös valittaa, mutta tällöin kansallisen tason oikeustoimet tulee olla käytettyinä.

3.2.2 Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

Suomi on vuodesta 1990 ollut sitoutunut Euroopan ihmisoikeussopimukseen, joka puolestaan on avattu allekirjoituksille vuonna 1950. Euroopan ihmisoikeussopimus (myöhemmin EIS) on yleissopimus ihmisoikeuksien sekä perusvapauksen suojelemiseksi. (Ihmisoikeuskeskus. Euroopan neuvosto. n.d.) Sopimus takaa muun muassa oikeuden elämään, vapauteen ja turvallisuuteen sekä kieltää syrjinnän ja siihen ovat sitoutuneet kaikki Euroopan unionin jäsenvaltiot. Sitoumus on osana laajempaa pyrkimystä edistää ja suojella ihmisoikeuksia Euroopassa.

3.3 Euroopan unionin perusoikeuskirja

Euroopan unionin perusoikeuskirjaan on koottu EU:n kansalaisille kuuluvat oikeudet, jotka perustuvat lainsäädäntöön. Perusoikeuskirjan tarkoituksena on suojella ja edistää niitä perusoikeuksia, joita yksilöillä on EU:ssa. Perusoikeuskirja on kattava ja nykyaikainen väline EU-oikeudessa, samalla huomioiden yhteiskunnan muutokset, teknologian kehitys ja sosiaalinen edistys. Siihen sisältyy johdannon lisäksi 54 artiklaa, jotka puolestaan ovat jaettu seitsemään lukuun. Perusoikeuskirjaa sovelletaan niin ikään EU:n toimielimiin, virastoihin ja laitoksiin sekä EU:n jäsenvaltioihin siltä osin kuin EU:n oikeutta pannaan täytäntöön. (EUR-Lex. Euroopan unionin perusoikeuskirja. 2022.)

3.4 Oikeuksien toteutuminen Euroopassa

Samalla kun Suomessa otetaan edistysaskeleita ihmisoikeuksien ja tasa-arvon toteutumiseen, on muualla Euroopassa tilanne edelleen epäoikeudenmukainen. Esimerkiksi Unkarissa ollaan viime vuosien aikana otettu askeleita taaksepäin tasa-arvon edistämiseksi poistamalla sukupuolen juridinen vahvistaminen. Unkari oli vuonna 2020 harvoista EU-maista, joissa oikeuksia sukupuolen juridiseen vahvistamiseen ja nimen muuttamiseen ei turvata lailla.

Keväällä 2020 Unkarin hallitus julkaisi lakiuudistuspaketin, joka sisälsi esityksen muuttaa maan henkilörekisterilakia siten, ettei henkilö voisi itse millään perusteella enää muuttaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. (Amnesty International. Unkarin hallitus uhkaa transihmisten oikeuksia. 2020.) Unkarin parlamentti hyväksyi uudistuksen toukokuussa 2020. Lakiuudistus on paitsi räikeästi ihmisoikeuksia polkeva, myös kansainvälisiä sopimuksia, joihin niin Unkari kuin Suomikin on sitoutunut, rikkova. Lakiuudistus on herättänyt huomiota kansainvälisesti, Suomessakin ihmisoikeusjärjestö Amnesty International (myöhemmin Amnesty) on osoittanut huolensa Unkarin transihmisiä syrjivästä lakiuudistuksesta. Tämän lisäksi Euroopan parlamentti tyrmää lakiuudistuksen sillä nojalla, että se on Euroopan unionin lakien, arvojen ja periaatteiden vastaista. (Euroopan parlamentti. EU-parlamentti tyrmää Unkarin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä syrjivän lain. 2021.) Huomioista huolimatta, Unkarin perustuslakituomioistuin antoi helmikuussa 2023 päätöksen, joka edelleen estää

transsukupuolisten henkilöiden hakemukset sukupuolen tunnustamisesta. (Human Rights Watch. Hungary – Events of 2023. 2023.) Tällainen kahtiajako maan sisällä lisää polarisaatiota ja antaa vain enemmän tilaa syrjinnälle ja väkivallalle, kun vähemmistöasemassa olevat henkilöt eivät saa samankaltaista tukea vallassa olevilta kuin enemmistöasemassa elävät.

Euroopassa ei kuitenkaan pelkästään oteta askeleita taaksepäin, vaan on maita, jotka ovat ottaneet edistysaskeleita translainsäädännössä jo 2000-luvun alussa. Yksi näistä maista on Espanja, joka vuonna 2024 on neljänneksi tasa-arvoisin maa Euroopassa. (ILGA Europe. Rainbow Map. 2024.)

Maassa on jo vuonna 2005 hyväksytty tasa-arvoinen avioliitto ja vuotta myöhemmin vuonna 2006 eräänlainen translaki, joka mahdollisti transsukupuolisen henkilön juridisen sukupuolen vahvistamisen. (FELGTBI+. Historia. n.d) Laki oli voimaan astuessaan varsin edistyksellinen muihin Euroopan maihin verrattuna, sillä se ei vaatinut sukupuolen juridiseksi vahvistamiseksi lääketieteellisiä toimenpiteitä, kuten sukupuolielinten leikkausta. Laki astui voimaan maaliskuussa 2007. (Espanjan tasa-arvoministeriö. 2020.) Helmikuussa 2023 Espanjan parlamentti hyväksyi uuden, vielä laajemman, translakiuudistuksen. Lakiuudistus mahdollistaa sukupuolen itsemäärityksen jo 16-vuotiaana. Sukupuoli on mahdollista tunnustaa myös 14–15-vuotiaille, johon tarvitaan vanhempien suostumus sekä 12–13-vuotiaille, johon tarvitaan tuomioistuimen suostumus. (ILGA Europe. Spain. n.d). Tämä on merkittävä uudistus paitsi Espanjalle, myös muille maille, samalla myös tuo turvaa ja valaa uskoa kehityksessä parempaan tasa-arvoon.

Kehittymistä on aiemmin 2000-luvulla ollut nähtävillä muuallakin Euroopassa. Vuoden 2024 keväänä muutoksia maansa translakiin teki myös Saksa. Huhtikuussa 2024 Saksassa hyväksyttiin translakiuudistus, joka on sisällöltään samankaltainen kuin Suomessakin vastikään voimaanastunut uudistus. Lakiuudistus on edistyksellinen ja korostaa henkilö itsemääräämisoikeutta. Merkittävänä erona Saksan ja Suomen välillä kuitenkin on, että Saksassa on myös binääristen tittleiden mies ja nainen lisäksi myös kolmas, määrittämätön sukupuolikategoria *divers*. Lakiuudistuksen myötä sukupuoltaan korjaava henkilö voi muuttaa sukupuolimerkintäänsä tai nimeään kerran vuodessa. Saksan uusi translaki kumoaa vuodesta 1981 asti voimassa olleen transseksuaalilain, jota on

niin ikään Suomen jo kumotun transsukupuolisia säätelevän lain tavoin pidetty itsemääräämisoikeutta loukkaavana. (Seta ry. Translait uudistuvat Ruotsissa ja Saksassa. 2024.)

Ranskassa tilanne on ollut lainsäädännöllisestä näkökulmasta Suomen kaltainen, jossa vielä vuonna 2017 pakkosterilisaatio oli Suomen tavoin pakollista sukupuolenkorjausprosessissa. EIT teki vuonna 2017 transihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta yleiselläkin tasolla merkittävän ratkaisun, joka osaltaan toi myös painetta Suomelle uudistaa maansa translainsäädäntöä. Tapaus koski kolmea ranskalaista transsukupuolista henkilöä, jotka olivat valittaneet EIT:lle oikeuksiensa loukkaamisesta vedoten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaan (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) ja 14 artiklaan (syrjinnän kieltö). Valitus koski nimenomaisesti pakkosterilisaatiovaatimusta. EIT katsoi, että tapauksen olosuhteissa 8 artiklaa rikottiin ja valittajat saivat tästä korvauksen. (European Court Of Human Rights. 2017.)

3.5 Oikeuksien toteutuminen Suomessa

Suomen transihmisten oikeuksia säätelevä laki on jo pitkään ollut niin ikään eri järjestöjen kuin Euroopan unioninkin tarkastelun kohteena. Laki on loukannut henkilön itsemääräämisoikeutta ja ihmisoikeuksia pakottamalla sukupuolta korjaavan henkilön käymään läpi pitkän ja raskaan prosessin päästäkseen elämään kehossa, joka vastaa omaa sukupuolikokemusta.

Ennen translain uudistusta, korjatakseen sukupuolensa Suomessa, henkilön tuli läpikäydä pitkä lääketieteellinen prosessi, mikä toisin sanoen tarkoitti sitä, että henkilön tuli vakuuttaa ulkopuoliset ihmiset, eli lääkärit, siitä, ettei oma keho vastaa koettua sukupuoli-identiteettiä. Tämän lisäksi, sukupuoltaan korjaavan henkilön tuli olla lisääntymiskyvytön, jotta saisi väestötietojärjestelmään ja henkilöllisyystodistuksiinsa omaa sukupuolta vastaavan merkinnän. Nämä seikat loukkaavat henkilön itsemääräämisoikeutta sekä altistavat syrjinnälle ja jopa väkivallalle.

Jo vuonna 2011, silloinen tasa-arvovaltuutettu Pirkko Mäkinen on vuosikertomuksessaan kirjoittanut osallistumisestaan TransHelsinki-tapahtumaan marraskuussa 2011. TransHelsinki-tapahtuma on Helsingissä

vuosittain, kansainvälisen transmuistopäivän 20. marraskuuta tienoilla, järjestettävä sukupuolivähemmistöille suunnattu tapahtuma. TransHelsinki järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1993 ja sitä järjestävät sukupuolivähemmistöjen järjestöt sekä ihmisoikeusjärjestöt. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. TransHelsinki. n.d.) Tapahtumassa Mäkinen totesi, ettei Suomessa toteudu transsukupuolisten henkilöiden oikeus tasa-arvoon, yksityis- ja perhe-elämään eikä ruumiilliseen koskemattomuuteen. Mäkinen esitti tuolloin myös lisääntymiskyvyttömyyden poistamista silloisesta transihmisiä säätelevästä lainsäädännöstä. Sama teema näkyi kymmenen vuotta myöhemminkin, vuoden 2021 tasa-arvovaltuutetun vuosikertomuksessa. Vuosina 2017–2022 tasa-arvovaltuutettuna toiminut Jukka Maarianvaara (Oikeusministeriö. Jukka Maarianvaara jatkaa tasa-arvovaltuutettuna. 2022.) oli mukana vuonna 2021 translain seuranta- ja arviointiryhmässä, jonka toimeksiantona oli sukupuolenkorjausprosessin juridisten ja lääketieteellisten prosessien eriyttäminen. Maarianvaara totesi kertomuksessaan olevan tärkeää huolehtia siitä, että oikeudellinen vahvistaminen ei takaa lääketieteellisten korjaushoitojen saamista ja siitä, että sukupuoltaan korjaavalla henkilöllä on saatavillaan riittävät ja asianmukaiset terveyspalvelut. (Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2021. 2021.)

4 LAKI SUKUPUOLEN VAHVISTAMISESTA

4.1 Tausta

Suomessa vuonna 2003 voimaan astunut laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta on jo vuodesta 2012 saanut huomautuksia eri ihmisoikeuksien toteutumisten kanssa toimivilta tahoilta, joissa on vaadittu Suomea poistamaan vaatimus transsukupuolisen lisääntymiskyvyttömyydestä eli pakkosterilisaatiosta, sen ollessa itsemääräämis- ja ihmisoikeutta loukkaava. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižniek antoi oman raporttinsa kesäkuussa 2012, jossa hän vaati Suomea poistamaan lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen eli pakkosterilisaation vaatimuksista sukupuolen vahvistamiselle. Ihmisoikeusvaltuutettu toimii itsenäisesti ja päätehtävänäään edistää tietoisuutta ihmisoikeuksista ja ihmisoikeuksien kunnioittamista. (Ihmisoikeusvaltuutettu – Commissioner for human rights. n.d.)

Huomautuksia ja kritiikkiä laista on tullut muun muassa paitsi Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetulta, myös YK:n ihmisoikeuskomitealta sekä eduskunnan oikeusasiamieheltä (Itsemääräämisoikeus nyt! Miksi ja miten translaki tulee uudistaa? Amnesty International. 2022.) Työtä uudistuksen taustalla on tehty yli vuosikymmen ennen lakiuudistuksen voimaantuloa, mm. ihmisoikeusjärjestö Amnesty on kampanjoinut lakiuudistuksen puolesta aktiivisesti 10 vuoden ajan. (Pihlajamaa. 2023.)

Läpimenneen translakiuudistuksen työ alkoi huhtikuussa 2019, jolloin sosiaali- ja terveysministeriö (myöhemmin STM) asetti translainsäädännön uudistamiseen keskittyneen valmistelutyöryhmän. Vastaavanlaisia STM:n asettamia työryhmiä on ollut aiemminkin, jo syyskuussa 2013 nimitettiin työryhmä uudistamaan nyt kumottua lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Työryhmä kulki nimellä translakityöryhmä ja se jatkoi toimintaansa myös STM:n jatkoluvalla vuoden 2014 loppuun saakka. (Vorma H. ym. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. 2015.) EN:n ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižniekin kesän 2012 Suomen-vierailusta syntyneen raportin mukaan Suomen transihmisiä säätelevä laki on

ihmisoikeuksia loukkaava. Muižniek kehotti raportissaan Suomea poistamaan vaatimukset lisääntymiskyvyttömyydestä sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä. Raportti oli työryhmän asettamisen taustasyynä. (Vorma H. ym. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. 2015.) Aktiivinen työ lakiuudistuksen takana jatkui yli vuosikymmenen.

Vuonna 2019 perustettu työryhmä julkaisi tammikuussa 2020 raportin, jossa esitettiin vaihtoehtoja transsukupuolisia henkilöitä koskevan lainsäädännön kehittämiseksi. Kyseisen työryhmän toimintakauden alussa valtioneuvosto julkaisi pääministeri Antti Rinteen hallituksen hallitusohjelman, johon kirjattiin erääksi tavoitteeksi yhteiskunnan vahvistaminen. Tämän tavoitteen alle kirjattiin, että ”säädetään itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta. Vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistetaan ja lääketieteelliset hoidot eriytetään juridisen sukupuolen korjauksesta.” (Valtioneuvosto. Osallistava ja osaava Suomi. 2019.) Hallitusohjelman tarkentuessa syksyllä 2019, lisättiin translainsäädännön uudistaminen lainsäädäntöohjelmaan ja sen tavoiteaikatauluksi kirjattiin vuosi 2020. Hallitusohjelma säilyi sisällöltään muuttumattomana myös sen jälkeen, kun Rinne jätti eropyyntönsä joulukuussa 2020 ja presidentti nimitti pääministeriksi Sanna Marinin. (Sosiaali- ja terveysministeriö. Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. 2020.)

Koska lakiuudistusta ei saatu läpi edellä mainitussa aikataulussa, STM nimitti jälleen uuden translainsäädännön uudistamiseen keskittyvän työryhmän toukokuussa 2021, jonka pääasiallisena tavoitteena oli valmistella hallitukselle vietävä esitys translainsäädännön uudistamisesta. Lakiuudistus keräsi lausuntoja eri tahoilta vuoden 2021 aikana, kuten esimerkiksi Amnestyltä, Trasek ry:ltä sekä Seta ry:ltä. (Sosiaali- ja terveysministeriö. Translainsäädännön uudistamisen työryhmä. 2021.)

Lakiuudistus pääsi eduskunnan käsittelyyn juuri ennen Marinin hallituskauden loppua alkuvuodesta 2023.

4.2 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563

Ennen transsukupuolisten oikeuksia ja sukupuolen korjausprosessia säätelevän lain uudistamista, voimassa oli laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Laissa vaadittiin muun muassa pakkosterilisaatiota, joka tarkoittaa edellytystä henkilön lisääntymiskyvyttömyydestä ja täysi-ikäisyyttä. Sekä pakkosterilisaatio että vaatimus täysi-ikäisyydestä ovat henkilön ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta loukkaavia vaatimuksia. Vaatimus sterilisaatiosta loukkaa yksilön koskemattomuutta, täysi-ikäisyys puolestaan lapsen oikeuksia.

Kyseinen transsukupuolisten henkilöiden oikeuksia säätelevä laki Suomessa tuli voimaan 1.1.2003. Lakia oli valmisteltu 1980-luvulta alkaen (Eduskunta. Translain uudistaminen. n.d) ja siihen on sen jälkeen tehty joitakin muutossäädöksiä. Muun muassa koskien avioliitossa olevan henkilön sukupuolen vahvistamisesta ja ilmoituksesta henkilön aviopuolisolle (29.11.2019/1194) säädettiin vuonna 2019. Kuitenkaan kaikista suurimpiin ongelmakohtiin ei ollut kritisoinneista huolimatta puututtu. Lain keskeisin ongelmakohta ja eniten kritisointia herättänyt kohta oli pakkosterilisaatio. Se soti muun muassa henkilön itsemääräämisoikeutta vastaan ja paitsi rikkoi kansainvälisiä sopimuksia, myös herätti huomiota niin valtakunnallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Laki on ajan saatossa ja yhteiskunnan kehittyessä kerännyt maan sisällä kritiikkiä ainakin tasa-arvovaltuutetun sekä ihmisoikeusjärjestöjen puolesta, mutta myös kansainvälisellä tasolla niin ikään Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n ihmisoikeuskomitean eli CCPR:n sekä Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission eli ECRI:n puolesta. Jälkimmäiset suositukset ovat keskittyneet nimenomaisesti sukupuolenkorjausprosessiin sisältyvän lisääntymiskyvyttömyyden poistamiseen laista sekä kehoitukseen luoda yksinkertainen ja esteetön hallinnollinen menettely henkilö- ja perheoikeudellisen aseman muuttamiseksi sukupuoli-identiteetin perusteella. (Ihmisoikeuskeskus. Tiivistelmä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamista suosituksista. n.d)

Jo nyt kumottu transihmisiä säätelevä laki on Suomessa jo pitkään ennen sen muutosta ollut paitsi vanhentunut niin myös ihmisoikeuksia ja henkilön itsemääräämisoikeutta loukkaava. Transsukupuolisen henkilön tuli täyttää

tietynlaiset ehdot ja pahimmillaan käydä vuosia läpi lääketieteellistä prosessia vain saadakseen ilmaista itseään omaksi tuntuvassa kehossa. Prosessin kesto itsessään on jo henkisesti raskas, mutta raskaampaa siitä tekee tarve todistella omaa identiteettiään erinäisille tahoille. Kumotussa laissa oli näet keskeistä myös se, että juridinen eli oikeudellinen prosessi kulkivat käsi kädessä lääketieteellisen prosessin kanssa. Sukupuolen vahvistamiseen vaadittiin kattava lääketieteellinen selvitys, siitä että henkilö kokee pysyvästi kuuluvan eri sukupuoleen mitä hänen syntymässään on määritelty ja elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa.

4.3 Lain vaikutukset sukupuolivähemmistöihin

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta aiemmin sääteli sukupuolivähemmistöön kuuluvia henkilöitä siten, että sukupuolenkorjausprosessi saattoi olla hyvinkin pitkä ja raskas, eritoten henkisesti. Keskeisin ongelmakohta kumotussa laissa oli henkilön pakkosterilisaatio, jonka nimestä jo ilmenee, ettei se palvele henkilön itsemääräämisoikeutta. Transsukupuolisen henkilön oli kumotun lain mukaan pakko käydä läpi niin henkisesti kuin fyysisestikin raskas lääketieteellinen prosessi, sillä hänen tuli aiemmin esittää lääketieteellinen selvitys siitä, että hän kokee kuuluvansa pysyvästi vastakkaiseen sukupuoleen sekä elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa. Tämän lisäksi henkilön tuli osoittaa, että hänet on sterilisoitu tai on muista syistä lisääntymiskyvytön. (28.6.2002/536) Sopeutuminen yhteiskuntaan vähemmistön edustajana on jo itsessään vaikeaa, mutta siihen lisäksi vielä laki, joka ei tue itsemääräämisoikeutta, voi olla kovinkin raskasta henkilölle, jolla jo entuudestaan on ollut haasteita oman minäkuvan ja kehon kanssa.

Esimerkkinä Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen (SMOK) vuonna 2021 tekemän tutkimuskatsauksen transsukupuolisista nuorista ja heidän psyykkisestä hyvinvoinnista. Katsauksesta käy ilmi, kuinka syrjintää ja ennakkoluuloja kohtaavat, etenkin nuoret vähemmistöryhmät, voivat muuta väestöä heikommin psyykkisesti. (Jokela ym., Valojään 2021, 1 mukaan) Psyykinen pahoinvointi transihmisillä voi näkyä esimerkiksi sukupuolidysforiana eli sukupuoliristiriitana. Tämä kokemus ilmenee, mikäli henkilö kokee sukupuoli-

identiteetin olevan ristiriidassa oman, syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa tai jos henkilö tulee sosiaalisessa tilanteessa väärin sukupuolitetuksi. Sukupuolidysforian on katsottu aiheuttavan ahdistuneisuutta sekä voimakasta pahaa oloa. (Mielenterveystalo. Mitä sukupuolidysforia tarkoittaa? n.d) Jos huono psyykinen hyvinvointi näkyy jo sukupuolivähemmistönuorilla, on sanomattakin selvää, että lukemat ovat korkeat myös aikuisilla vähemmistön edustajilla.

Eräänä ongelmakohtana nähtiin myös vaatimus täysi-ikäisyydestä sekä Suomen kansalaisuudesta tai asuinpaikasta Suomessa sukupuolen korjausprosessin mahdollistamiseksi. Tähän kyseiseen kohtaan ei tullut lakiuudistuksessa muutosta, vaan nämä ovat edelleen vaatimuksia sukupuolen vahvistamiseksi. Vaatimus rajaa ulkopuolelle alaikäiset lapset ja heidän oikeuksiensa toteutumisen ja esimerkiksi ihmisoikeusjärjestö Amnesty International on kannanotossaan tuonut ilmi, että lainsäädännön tulee turvata lapsen edun toteutuminen sekä suojella tätä syrjinnältä. (Amnesty International. Laki, joka loukkaa ihmisoikeuksia. 2020.)

Lain uudistaminen on suuri askel eteenpäin kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa, vaikka sen vaikutusten näkymiseen tulee kulumaan aikaa. Suomi oli viimeinen Pohjoismaa, joka poisti pakkosterilisaation transsukupuolisten oikeuksista säätelevässä laissa. Vaatimus on voimassa enää viidessä EU-maassa: Kypros, Latvia, Romania, Tshekki ja Slovakia. (Amnesty International. Laki, joka loukkaa ihmisoikeuksia. 2020.)

4.3.1 Ihmisoikeusjärjestöjen huomiot

Amnesty International (myöhemmin Amnesty) on kansainvälinen, puolueellisesti riippumaton ihmisoikeusjärjestö, joka vaikuttaa myös Suomessa. Amnesty tutkii ihmisoikeusloukkauksia sekä kampanjoi niitä vastaan (Amnesty International, n.d.) ja sen toiminta näkyy useimmiten esimerkiksi mielenosoituksissa sekä julkisilla kannanotoillaan ja vetoimuksillaan. Järjestö on perustettu Lontoossa ja se on ollut aktiivisesti toiminnassa jo yli 60 vuotta. Vaikka järjestö onkin saavuttanutkin jo maailmanlaajuisesti suuria edistysaskelia, on sillä edelleen tänä päivänä paljon tehtävää ihmisoikeuksien tavoittelun saralla.

Amnesty Internationalin Lontoossa sijaitseva päätoimisto on helmikuussa 2014 laatinut laajan selvityksen koskien Euroopan maiden yksilöllisiä translakeja sekä niiden ihmisoikeudellisia ongelmakohtia. Selvitykseen on listattu paitsi Suomi, muina maina myös Tanska, Ranska, Irlanti ja Norja. Suomessa Amnesty on ottanut kantaa muun muassa ilmastonmuutoksen hidastamiseen, maahanmuuttoon ja aborttioikeuteen. Näiden lisäksi Amnesty on ottanut kantaa translakiin ja sen ihmisoikeudellisiin loukkauksiin. Järjestö on vaatinut, että lakia tulee muuttaa niin, että se kunnioittaa yksilön itsemääräämisoikeutta. Kumotun lain mukaan vaadittu pakkosterilisaatio sukupuolta korjaavien henkilöiden kohdalla on ollut ihmisarvoa loukkaava. Amnesty on kannanotossaan vaatinut myös sukupuolenkorjausprosessin oikeudellisen ja juridisen prosessin erottamista toisistaan sekä vaatinut juridisen prosessin perustuvan henkilön omaan ilmoitukseen, yksityisyyttä kunnioittavaksi. (Amnesty International. Itsemääräämisoikeus nyt! Miksi ja miten translaki tulee uudistaa? n.d) Nämä vaatimukset saatiin vietyä läpi lakimuutokseen asti.

Seta Ry (myöhemmin Seta) eli seksuaalisen tasavertaisuuden järjestö on jotakuinkin Amnestyn tavoin samoilla periaatteilla toimiva suomalainen ihmisoikeusjärjestö. Seta on ollut aktiivisessa toiminnassa tänä vuonna 50 vuotta. Setan tavoitteena on saavuttaa ihmisoikeuksien ja hyvinvoinnin toteutuminen seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteetistä tai sen ilmaisusta riippumatta. Järjestö tekee yhteistyötä viranomaisten, -elinten sekä muiden ihmisoikeusjärjestöjen kanssa nostamalla sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyviä asioita ajankohtaiseen politiikkaan. (Seta Ry. Järjestö. n.d.) Vaikka järjestö onkin suomalainen, on Seta myös ottanut kantaa kansainvälisten oikeuksien toteutumiseen, kuitenkin Suomen näkökulmasta. Seta on muun muassa useaan otteeseen ottanut kantaa Venäjän ihmisoikeustilanteeseen ja vaatinut Suomea puuttumaan tilanteeseen mielenosoituksin.

Seta on useaan otteeseen ottanut kantaa Suomen translakiin, sen puutteisiin ja kuinka se on ollut ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta loukkaava. Viimeisimmässä kannanotossaan tammikuussa 2023 Seta on painottanut translain uudistamisen olevan elintärkeä tasa-arvotyön edistämistä ajatellen ja vaatinut, ettei sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistettaisi epäinhimillisiä, turhia ja nöyryyttäviä vaatimuksia, viitaten sukupuolen

vahvistamisen lainsäädännöllisiin ehtoihin. (Seta ry. Suomalaiset transjärjestöt:
Translain uudistus on elintärkeää. 2023.)

4.4 Hallituksen esitys

Suomen hallitus antoi syyskuussa 2022 esityksensä liittyen lakiin sukupuolen vahvistamisesta eli translain uudistuksesta. Lain uudistamisen taustalla oli pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan kirjattu tavoite saada Suomeen itsemääräämisoikeutta kunnioittava, sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava laki, joka on kansainvälisiä sopimuksia sekä perustuslakia noudattava. Hallitusohjelmaan oli myös kirjattu tavoitteeksi vahvistaa yhteiskunnan eheyttä (HE 189/2022 vp), jota translain uudistus tulisi omalta osaltaan edistämään. Tämän lisäksi taustalla oli Oikeus Olla-kansalaisaloite, joka jätettiin eduskuntaan sen saatua yli 60 000 kannatusilmoitusta (Peltonen, Harjuvaara, Vesikauris, Talarmo, Eriksson. 2021.) Kansalaisaloite hylättiin sellaisenaan, mutta se yhdistettiin osaltaan hallituksen esitykseen syksyllä 2022. Hallitus antoi esityksensä (HE 189/2022 vp) syyskuussa 2022, josta se prosessin mukaisesti lausuntomenettelyn sekä valtioneuvoston päätöksenteon jälkeen toimitettiin eduskunnan käsiteltäväksi (Oikeusministeriö. Lainvalmistelun prosessiopas. n.d). Asiasta äänestettiin eduskunnassa ja se hyväksyttiin äänin 113–69.

Uudistuksen keskeisimpänä tavoitteena oli henkilön itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Tämä tulisi lakiuudistuksen myötä varmistamaan erottamalla sukupuolen juridinen eli oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista sekä hoidoista. (HE 189/2022 vp) Hallituksen päätavoitteena oli tällä uudistuksella lisätä henkilön itsemääräämisoikeutta, kun jatkossa sukupuolen vahvistamiseen ei tulisi tarvita ulkopuolisen henkilön eli lääkärin lausuntoa.

4.5 Uudistuksen jälkeen

Laki sukupuolen vahvistamisesta astui voimaan 3. huhtikuuta 2023, kun hallituksen esitys hyväksyttiin muokattuna eduskunnassa. (HE 189/2022 vp) Lakimuutoksen myötä sukupuolenkorjausprosessi muuttui siten, että jatkossa transsukupuolinen tai muuhun sukupuolivähemmistöön kuuluva henkilö voi itse, ilman erinäisiä lääkärinlausuntoja, vahvistaa sukupuolensa itse väestötietojärjestelmään. Jo vuosia vaadittu sukupuolenkorjausprosessin juridinen prosessi erotettiin viimein lääketieteellisestä prosessista. Samalla myös

kumotussa laissa esitetty vaatimus sterilisaatiosta eli henkilön lisääntymiskyvyttömyydestä poistettiin. Jotta sukupuolen voi itse vahvistaa, tulee henkilön kuitenkin edelleen olla täysi-ikäinen, vaikka se oli kirjattu Oikeus olla kansalaisaloitteeseen sekä eri järjestöt sitä vaativat. Myös Ihmisoikeusvaltuuskunnan joulukuussa 2017 antamassa kannanotossa todetaan seuraavaa: ”täysi-ikäisyyden kriteeriä tulisi myös selvittää säädösvalmistelussa ja harkita poistettavaksi sukupuolen oikeudellisessa vahvistamisessa ottaen huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja lapsen etu.” (Ihmisoikeuskeskus. Ihmisoikeusvaltuuskunnan kannanotot ja kirjelmät. 2017.)

Lisäksi Amnesty vaati kannanotossaan, että vaatimus täysi-ikäisyydestä olisi poistettu, sillä nykyisessäkin muodossa, laki ei huomioi lapsen itsemääräämisoikeutta tai lapsen oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. (Amnesty International. Yhteiskannanotto: translaki on ihmisoikeuskysymys, ei omantunnon asia. 2023.)

Uudistuksen hyväksyminen eduskunnassa herätti valtavasti valtakunnallista keskustelua mediassa ja sosiaalisessa mediassa. Erääksi suurimmaksi aiheeksi nousi ajatus siitä, onko lakiuudistuksen myötä vaarana se, että sukupuolimerkinnän omatoimista muuttamista hyväksikäytettäisiin, esimerkiksi syntymässään määriteltyjen miesten kannalta asepalveluksen välttämiseksi. Yleisradio (myöhemmin YLE) uutisoi tammikuussa 2023 tietojensa mukaan translain uudistuksen joutuneen vaikeuksiin sosiaali- ja terveystieteiden perussuomalais- ja keskustajäsenten sekä yllätyksellisesti myös kokoomusjäsenten vastustuksen vuoksi. Yllätyksellistä siksi, että Kokoomus puolueena ajaa yksilönvapauksia ja tasa-arvoa ja mainitsee omilla internetsivuillaan kannattavansa translain uudistamista, jotta jatkossa se perustuisi omaan ilmoitukseen eikä sterilisaatiota enää vaadittaisi.

Huolena oli asepalveluksen välttämisen lisäksi lakivaliokunnan eriävässä lausunnossakin esille tullut sukupuolimerkinnän muuttaminen päästäkseen naisten puolelle uimahallien pukuhuoneisiin. Eriävän lausunnon olivat allekirjoittaneet valiokunnan perussuomalaisjäsenet Leena Meri sekä Sanna Antikainen. (Yle. Translaki takkuaa: kokoomusedustajat epäilevät miesten välttelevän armeijaa sukupuolta korjaamalla. 2023.)

Uudistuksen jälkeinen mediakeskustelu toi esiin pohdintaa ja kysymyksiä eri näkökulmista. Erona kuitenkin se, että ihmisoikeuksia tavoittelevat järjestöt, esimerkiksi Amnesty keskittyy lakiuudistuksen puutteisiin, kuten kysymykseen alle 18-vuotiaan oikeudesta määritellä oma sukupuolikokemuksensa. Kun taas uutismedia, tässä tapauksessa YLE, tuo esiin kansalaisten sekä päätäntävällän tasolla heränneitä mietteitä. Jälkimmäisessä ei kuitenkaan keskitytä olemassa oleviin, ratkaisua kaipaaviin, seikkoihin.

Suuret muutokset herättävät selvästikin huolta, mutta lakimuutoksen puimista ”mitä jos?”-ajattelutavalla voi lisätä polarisaatiota yhteiskunnassa ja näin ollen jatkaa sukupuolivähemmistöjen erottamista muusta yhteiskunnasta. Sillä sävyllä, millä tavoin laajoista lakimuutoksista uutisoidaan, on hyvinkin paljon merkitystä sekä vaikutusta yhteiskunnallisella tasolla suhtautumisiin ja siitä mahdollisesti syntyneisiin huoliin. On todettava, että henkilöille, jotka saavat kaiken transsukupuolisiin ihmisiin liittyvän tiedon pelkästään mediasta, on vaikeampaa lähteä avoimin mielin suhtautumaan muutokseen, jos uutisointi on huolta herättävällä sävyllä muotoiltu. Tässäkin tapauksessa kyse oli mahdollisista huolista, eikä jo tapahtuneesta seikasta.

5 POHDINTA

Maailmanlaajuisella tasolla on vielä paljon tehtävää paremman tasa-arvon eteen, voimme vain toivoa Suomen tarjoavan vielä turvallisemman ja suvaitsevaisemman ympäristön sukupuolivähemmistöön kuuluville ihmisille. Jotta muutosta voidaan nähdä yhteiskunnallisissa rakenteissa ihan arkipäivässä, tulee lakia päivittää ajantasaiseksi maailman kehittyessä. Suomen translain uudistuksen myötä voidaan olettaa sen lisäävän yleistä hyväksyntää ja parantavan ymmärrystä transsukupuolisen ihmisen arkipäivässä. Laki koskien sukupuolivähemmistöjä ollut loukkaava pakottaessaan sukupuolta korjaavan henkilön muun muassa sterilisaatioon sekä käymään läpi monimutkaisen, jopa raskaan, itsestä riippumattoman korjausprosessin. Tämän lisäksi se tulee lisäämään itsemääräämisoikeutta, kun juridinen prosessi on erotettu lääketieteellisestä eikä tule jatkossa enää tarvitsemaan ulkopuolisten tahojen hyväksyntää. Suomi toimii tässä myös suunnannäyttäjänä muille Euroopan maille, joissa translainsäädännöllä on vielä hurjasti parannettavaa ihmisoikeusnäkökulmasta.

Tutkittaessa transihmisten oikeuksia eri Euroopan maissa, on selvää, että uutiskynnyksen ylittävät helpommin negatiivista huomiota herättävät ja ihmisoikeuksia loukkaavat aiheet, kuten esimerkiksi Unkarin tilanne. Toisaalta Espanjasta ja Saksasta oli saatavilla huomattavasti vähemmän tietoa. On tärkeää, että ongelmakohdista uutisoidaan, sillä kun huolta herättävä tiedottaminen saa enemmän tilaa, lisää se tietoisuutta. Tällä on kuitenkin varjopuolensa, sillä näiden asioiden korostaminen voi lisätä polarisaatioita eri ihmisryhmien välillä. On huomattava, että mitä enemmän positiivinen uutisointi saa mediassa tilaa, sitä todennäköisemmin yleinen hyväksyntä ja avoimuus lisääntyvät yhteiskunnallisesti. Lisäksi sosiaalisen median asema yhteiskunnallisessa keskustelussa vakiinnuttaa asemaansa koko ajan enemmän ja antaa tilaa vihapuheen leviämislle hallitsemattomasti.

Translain uudistus on yksinään jo suuri askel eteenpäin pitkään kestäneessä tasa-arvotyössä, jota maassamme ja maailmassamme tehdään. Väistämätöntä on, että tilastoja ja yleistä keskustelua katsoessa, yhteiskunnassamme on yhä

sosiaalisia ja rakenteellisia haasteita, joita transsukupuoliset henkilöt joutuvat kohtaamaan. Näihin tekijöihin ei suoranaisesti voida pelkällä lainsäädännön päivittämisellä vaikuttaa, paitsi ohjaamalla yleistä keskustelua, esimerkiksi mediassa sekä puuttamalla herkemmin tilanteisiin, jossa sukupuolivähemmistöjen asema on selkeästi uhattuna. Tärkeintä on näkyvyys ja se, ettei sukupuolivähemmistöjen asemaa piiloteta eikä yritetä vaientaa.

On valitettavaa todeta, että muutos ei tule näkymään silmänräpäyksessä, kun ongelmakohdat sisältyvät yhteiskunnan rakenteisiin ja ennakkoluuloihin. Tarvitsemme erinäisiä suunnannäyttäjiä arkeen niin mediassa kuin aivan päätäntävalta-asemiin, jotka ylläpitävät ja ajavat Suomea maana ja yhteiskuntana solidaarisemmaksi ja hyväksyvämmäksi. Etenkin tällaisena aikana, kun maassamme on päätäntävallassa puolueita, jonka pääasiallisina prioriteetteina ei ole vähemmistöjen oikeuksien puolustaminen. Vaikka lakiuudistus on saatettu voimaan, on jokaisen tehtävänä ylläpitää sellaista arkea, jossa jokaisen ihmisen on turvallista elää, sukupuoleen katsomatta. Mutta toivoa luo se, että maamme entinen hallitus sai valmiiksi ja täytäntöönpanoon lain, joka on ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta kunnioittava. Itse haluan elää maassa, jossa jokaisella on oikeus elää sellaista elämää, jonka kokee itselleen parhaaksi ja omannäköiseksi.

LÄHTEET

Amnesty International. 2022 Itsemääräämisoikeus nyt! Miksi ja miten translaki tulee uudistaa? Verkkosivu. Viitattu 8.4.2024. <https://www.amnesty.fi/itsemaaraamisoikeus-nyt-miksi-ja-miten-translaki-tulee-uudistaa/>

Amnesty International. 2020. Laki, joka loukkaa ihmisoikeuksia – Mikä Suomen translaissa mättää?. Verkkosivu. Viitattu 11.2.2025. <https://www.amnesty.fi/laki-joka-loukkaa-ihmisoikeuksia/>

Amnesty International. n.d. Transihmisten oikeudet. Verkkosivu. Viitattu 7.3.2024. <https://www.amnesty.fi/mita-amnesty-tekee/transihmisten-oikeudet/>

Amnesty International. 2023. Voitto! Suomi saa uuden translain – perustana itsemääräämisoikeus. Verkkosivu. Viitattu 8.4.2024. <https://www.amnesty.fi/voitto-suomi-saa-uuden-translain-perustana-itsemaaraamisoikeus/>

Eduskunta. n.d. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin – European Court of Human Rights (ECHR). Verkkosivu. Viitattu 25.7.2023. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoikeustuomioistuin.aspx>

Eduskunta. 2022. Hallituksen esitys HE 189/2022 vp. Verkkosivu. Viitattu 12.7.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_189+2022.aspx

Eduskunta. Ihmisoikeusvaltuutettu – Commissioner for human rights. n.d. Verkkosivu. Viitattu 30.5.2024. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/Ihmisoikeusvaltuutettu.aspx>

Espanjan tasa-arvoministeriö. 2020. Verkkosivu. Viitattu 29.5.2024. <https://www.igualdad.gob.es/servicios/participacion/consultapublica/2020-consulta02/>

European Court of Human Rights. Case of A.P., Garçon and Nicot v. France. 2017. Verkkosivu. Viitattu 30.5.2024. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-172913>

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. n.d. Verkkosivu. Viitattu 20.4.2024. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063/19990063_2#idm46651394966832

EUR-Lex. 2022. Euroopan unionin perusoikeuskirja. Verkkosivu. Viitattu 9.4.2024. <https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html>

Euroopan parlamentti. 2021. EU-parlamentti tyrmää Unkarin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä syrjivän lain. Verkkosivu. Viitattu 29.5.2024.

<https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20210701IPR07502/eu-parlamentti-tyrmaa-unkarin-seksuaali-ja-sukupuolivahemmistoja-syrjivan-lain>

Helsinki Pride Yhteisö. 2020. IDAHOT 17.5. vaatii lisää ääntä. Verkkosivu. Viitattu 18.4.2024. <https://pride.fi/pride-media/idahot-17-5-vaatii-lisaa-aanta/>

Hirvelä P. Heikkilä S. 2017. Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent Oy.

Human Rights Watch. 2023. Hungary. Events of 2023. Verkkosivu. Viitattu 29.5.2024. <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/hungary#e81181>

Ihmisoikeuskeskus. n.d. Euroopan neuvosto. Verkkosivu. Viitattu 11.4.2024. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeudet/euroopan-neuvosto-en-council-of-/>

Ihmisoikeuskeskus. n.d. Suosituskoosteet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Verkkosivu. Viitattu 11.2.2025. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/suosituskoosteet/hlbtj>

ILGA Europe. n.d. Rainbow Map. Spain. Verkkosivu. Viitattu 29.5.2024. <https://rainbowmap.ilga-europe.org/countries/spain/>

Kansalaisaloite. 2021. Oikeus olla. Kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta. Verkkosivu. Viitattu 6.4.2024. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/8320>

Koivurova T. Pirjatanniemi E. 2023. Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma.

Koski S. Eduskunta. 2024. Euroopan neuvosto. Verkkosivu. Viitattu 13.4.2024. <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopanneuvosto/Sivut/default.aspx>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Viitattu 28.6.2023. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 28.6.2002/563. Kumottu säädös. Viitattu 2.8.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/2002/20020563>

Mielenterveystalo. n.d. Mitä sukupuolidysforia tarkoittaa?. Verkkosivu. Viitattu 31.7.2023. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/sukupuoli-identiteetin-jasentamisen-omahoito-ohjelma/mita-sukupuolidysforia-tarκοittaa>

Oikeusministeriö. n.d. Perus- ja ihmisoikeudet. Verkkosivu. Viitattu 8.4.2024. <https://www.oikeusministerio.fi/perus-ja-ihmisoikeudet>

OpenAI. 2025. ChatGPT. Kielenhuolto. Viitattu 6.2.2025. <https://chat.openai.com>

Seta Ry. n.d. Järjestö. Verkkosivu. Viitattu 27.4.2024. <https://seta.fi/jarjesto/>
<https://seta.fi/jarjesto/>

Seta Ry. 2023. Suomalaiset transjärjestöt: Translain uudistus on elintärkeä!. Verkkosivu. Viitattu 23.5.2024. <https://seta.fi/2023/01/30/suomalaiset-transjarjestot-translain-uudistus-on-elintarkea/>

Seta Ry. 2024. Translait uudistuvat Ruotsissa ja Saksassa. Verkkosivu. Viitattu 29.5.2024. <https://seta.fi/2024/04/22/translait-uudistuivat-ruotsissa-ja-saksassa/>

STT Info. 2023. Eduskunnan sateenkaariverkosto: Translain uudistus vahvistaa transihmisten oikeuksia. Verkkosivu. Viitattu 6.4.2024. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/69964142/eduskunnan-sateenkaariverkosto-translain-uudistus-vahvistaa-transihmisten-oikeuksia?publisherId=69817783>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Translainsäädännön uudistamisen työryhmä. Verkkosivu. Viitattu 25.4.2024. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM021:00/2021>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. n.d. TransHelsinki. Verkkosivu. Viitattu 27.5.2024. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/transhelsinki/>

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 28.6.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Tasa-arvovaltuutetun toimisto. 2011. Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2011. Viitattu 27.5.2024. [https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/34307214/Tasa-arvovaltuutetun+vuosikertomus+2011+\(pdf\).pdf/272453c6-0b35-4f08-8659-33e5c37aabc1/Tasa-arvovaltuutetun+vuosikertomus+2011+\(pdf\).pdf?t=1608215901377](https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/34307214/Tasa-arvovaltuutetun+vuosikertomus+2011+(pdf).pdf/272453c6-0b35-4f08-8659-33e5c37aabc1/Tasa-arvovaltuutetun+vuosikertomus+2011+(pdf).pdf?t=1608215901377)

Trasek ry. n.d. Käsitteitä. Verkkosivu. Viitattu 18.4.2024. <https://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>

Valtioneuvosto. 2019. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Verkkosivu. Viitattu 24.4.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvosto. 2020. Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. Viitattu 24.4.2024. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3e8dd589-9843-4fb7-bef9-bdae9e5746be/d48353e1-bab9-4404-8066-b0c5a6bf82e6/RAPORTTI_20200207144129.pdf

Valojää A. 2021. Sukupuolenosaamiskeskus. Verkkosivu. Viitattu 18.7.2023. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/wp-content/uploads/2021/06/Transnuoret-ja-itsemurha-tutkimuskatsaus-2021.pdf>

Vorma H. Burrell R. Mähkä M. 2015. Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 29.3.2024.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74461/URN_ISBN_978-952-00-3584-6.pdf

World Happiness Report. World Happiness Report 2025. Verkkosivu. Viitattu 27.3.2025. <https://worldhappiness.report>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Viitattu 25.7.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325#Pidm45843170600800>

Yle. 2025. Suomi on kahdeksatta vuotta perättäin maailman onnellisin maa. Verkkosivu. Viitattu 27.3.2025. <https://yle.fi/a/74-20148809>

Yle. 2023. Translaki takkuu. Kokoomusedustajat epäilevät miesten välttelevän armeijaa sukupuolta korjaamalla. Verkkosivu. Viitattu 27.5.2024. <https://yle.fi/a/74-20012362>